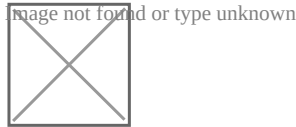

Θρησκευτικά: Από τι ακριβώς να απαλλαγούμε; (Βασίλης Ξυδιάς, Θεολόγος - Εκπαιδευτικός)

/ [Πεμπτούσια](#)

Η διαμάχη για την απαλλαγή από τα θρησκευτικά άνοιξε διάφορα ζητήματα που η ελληνική κοινωνία οφείλει πλέον να τα συζητήσει ανοικτά και χωρίς τον διαστρεβλωτικό φακό ιδεολογικών προκαταλήψεων, άλλοτε «συντηρητικών» κι άλλοτε «προοδευτικών». Χρειάζεται το μάθημα των θρησκευτικών; Τι συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες; Να αλλάξει το μάθημα, προς ποια κατεύθυνση; Απαλλαγή, με προϋποθέσεις ή άνευ;

Χρειάζεται το μάθημα των θρησκευτικών;

Ένα πρώτο ερώτημα είναι αν πρέπει ή δεν πρέπει να υπάρχει στο σχολείο ειδικό μάθημα θρησκευτικών. Το ερώτημα δεν τίθεται ουδέτερα στη δημόσια συζήτηση. Τίθεται υπό το πρίσμα μιας ξεκάθαρης **ιδεολογικής εναντίωσης** σ' αυτό που ήταν και που σε έναν βαθμό εξακολουθεί να είναι το περιεχόμενο του μαθήματος στο ελληνικό σχολείο: η ορθόδοξη χριστιανική πίστη και παράδοση. Η εναντίωση αυτή προέρχεται **είτε από ανθρώπους με άλλη θρησκευτική πίστη, είτε από μια γενικότερη αντιθρησκευτική εντύπωση**, ότι το να υπάρχει ένα τέτοιο μάθημα είναι για την Ελλάδα δείγμα πολιτιστικής καθυστέρησης.

(Foto: TONY GENTILE/Scanpix 2011)

Κάνω αυτή την παρατήρηση, διότι αν το ζήτημα ετίθετο πέρα από την **ιδεολογική αντιπαράθεση προοδευτικών-συντηρητικών**, κι αν περιοριζόμασταν στην παιδαγωγική διάσταση του ζητήματος – υπό το πρίσμα μάλιστα της καθολικής κρίσης και της εκτεταμένης απαξίωσης του σχολείου και της μόρφωσης – θα μπορούσα να δω και αυτό, όπως και πολλά άλλα θέματα, στο πλαίσιο γενικότερης αναμόρφωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, έτσι ώστε να αναιρέσουμε τα **θεματικά στεγανά των επιμέρους μαθημάτων**, και κυρίως να ξεπεράσουμε την επικέντρωση στον τεχνοκρατικό-ωφελιμιστικό και κατ' επέκταση στον διανοητικό χαρακτήρα της μάθησης. Δεν είναι όμως αυτό το θέμα που τίθεται σήμερα, οπότε επιστρέφουμε στα συγκεκριμένα ζητήματα, θεωρώντας δεδομένο λίγο ως πολύ το υφιστάμενο διοικητικό και εκπαιδευτικό σχολικό πλαίσιο.

Τις προηγούμενες ημέρες με αφορμή το ζήτημα της απαλλαγής ελέχθησαν διάφορα, άλλα υπέρ και άλλα κατά του μαθήματος. Στην υποσημείωση που ακολουθεί μπορεί να βρει κανείς συγκεντρωμένα κάποια από τα άρθρα που γράφτηκαν.**(1)**

Αν θα είχα να προσθέσω κάτι σε όλα αυτά θα ήταν δυο λόγια από την **προσωπική μου διδακτική εμπειρία**. Θυμάμαι πριν τέσσερα χρόνια, που είχα θέσει σε παιδιά του Λυκείου την **ερώτηση αν υπάρχει κατά τη γνώμη τους κάτι σαν «πνευματικός κόσμος»**, πώς τον αντιλαμβάνονται, και πώς θα φαντάζονταν την

επικοινωνία μ' αυτόν. Είχαν χωριστεί σε ομάδες και κάθε ομάδα μου έδωσε τις απαντήσεις της. Όλοι σχεδόν οι μαθητές περιέγραφαν ένα είδος «πνευματικού κόσμου» με δράκουλες και άλλα τέτοια, σαφώς επηρεασμένοι απ' αυτά που βλέπουν στην τηλεόραση. Είδα ότι ένα παιδί δεν είχε συμμετάσχει στη συζήτηση της ομάδας του, και χρειάστηκε να τον πιέσω για να πάρω τελικά κι απ' αυτόν κάποιες σύντομες απαντήσεις, που περιείχαν την ίδια εικόνα μιας θρίλερ «πνευματικότητας» με μυστήρια όντα, που μας παρακολουθούν από ψηλά. Στην ερώτησή μου, πώς μπορούμε να επικοινωνήσουμε με τα όντα αυτά, μου έδωσε την εξής απάντηση: «Αφήστε τα κύριε εκεί που είναι, γιατί δεν μας βλέπουν με πολύ καλό μάτι». Υποψιάστηκα πως κάτι πιο προσωπικό υπήρχε πίσω απ' αυτή τη δήλωση, και στη συνέχεια φάνηκε ξεκάθαρα πως εδώ είχαμε να κάνουμε με μια μυθοποιημένη εκδήλωση μιας εσωτερικής ψυχικής συγχύσεως. Να μην σας τα πολυλογώ, μέσα απ' αυτή την αφορμή το παιδί μάς περιέγραψε φοβερά πράγματα που συμβαίνανε στο οικογενειακό του περιβάλλον, και τα οποία του είχαν καταφανώς αφήσει τεράστια **ψυχικά τραύματα**, που σημάδευαν βέβαια και την όλη συμπεριφορά του στο σχολείο. Έχω πολλές φορές αναρωτηθεί σε ποια άλλα μαθήματα το παιδί αυτό θα είχε πραγματικά τη δυνατότητα να ανοίξει έτσι την ψυχή του και να μιλήσει για όλα αυτά σε τρίτους. Ίσως στην ψυχολογία, πιθανότατα στη λογοτεχνία, ενδεχομένως και σε άλλα πολλά, ανάλογα και με την προσέγγιση του δασκάλου. Φοβάμαι όμως ότι το συγκεκριμένο παιδί δεν θα το είχε κάνει αυτό ποτέ, αν δεν είχε πάρει μέρος σ' αυτή τη **συζήτηση περί «πνευματικού κόσμου»**, που με την παραμυθητική της αλληγορία **του έδωσε τη δυνατότητα να βρει μια πλάγια δίοδο πρόσβασης στον ψυχικό του κόσμο**.

Είναι πάρα πολλές οι ανάλογες εμπειρίες μου. **Μέσα από συζητήσεις που ξεκινούν από αυστηρές θεολογικές συζητήσεις** για το «πώς μας μιλάει ο θεός» (με αφορμή τις συνομιλίες του θεού με τον Αβραάμ ή τον Μωϋσή) και καταλήγουν σε κουτσομπολιά για το ποια ζώδια ταιριάζουν ερωτικά μεταξύ τους, έχω πολλές φορές νοιώσει χρήσιμος, σαν κάποιος που μπόρεσε, έστω σε μια μόνο στιγμή στα χρόνια του σχολείου, **να επέμβει βοηθητικά στην ανάπτυξη των παιδιών**.

Δικαιώνει αυτή η προσωπική εμπειρία το μάθημα των θρησκευτικών σαν θεσμό; Δεν ξέρω. Αυτό που μπορώ να πω με βεβαιότητα είναι ότι **τα παιδιά έχουν πολύ βαθιά ανάγκη να έρθουν σε επαφή με μια γλώσσα σαν τη γλώσσα της θεολογίας**· μια γλώσσα μη-ορθολογιστική, αλλά όχι ανορθολογική· μυθική αλλά που να μιλά για την αλήθεια· που να διεισδύει σε ψυχικούς χώρους άλλους απ' αυτούς που επιτυγχάνουν τα λεγόμενα θετικά μαθήματα, και να υποψιάζει το παιδί για το βάθος και το πλάτος της ανθρώπινης περιπέτειας.

Τι συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες;

Αλλά ας δούμε τι συμβαίνει με το μάθημα των θρησκευτικών στην Ευρώπη, θέμα για το οποίο φαίνεται πως επικρατεί μεγάλη σύγχυση.

Υπάρχει κόσμος που είναι πεπεισμένος πως σε καμία άλλη χώρα της Ευρώπης δεν υπάρχει μάθημα θρησκευτικών, ή αν υπάρχει, αυτό είναι θρησκευσιολογικό. Η αλήθεια όμως είναι εντελώς διαφορετική. **Αν εξαιρέσουμε τη Γαλλία**, που είναι η μήτρα του νεωτερικού αντικληρικαλισμού και της ιδέας του αμιγώς κοσμικού κράτους, **σε όλα τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη υπάρχει μάθημα θρησκευτικών, και μάλιστα υποχρεωτικό**. Φαίνεται όμως πως ακόμα και στη Γαλλία έχει ξεκινήσει τα τελευταία χρόνια δημόσια συζήτηση για επαναφορά των θρησκευτικών, καθώς η γαλλική κοινωνία αδυνατεί να κατανοήσει τις συμπεριφορές άλλων εθνοτήτων που οφείλονται στο διαφορετικό θρήσκευμα.(2)

Κατά τα άλλα **σε αρκετές χώρες το μάθημα είναι ομολογιακό**. Το περιεχόμενό του δηλαδή καθορίζεται από την ειδική χριστιανική ομολογία που επικρατεί εκεί (Καθολικοί, Προτεστάντες). Προβλέπεται όμως στην περίπτωση αυτή είτε η διδασκαλία εναλλακτικού μαθήματος για μαθητές άλλων χριστιανικών ομολογιών, είτε ενός παρεμφερούς μαθήματος (θρησκευσιολογία, ηθική, φιλοσοφία κλπ), που κι αυτό όμως διδάσκεται από θεολόγο. **Σε άλλες χώρες το μάθημα δεν είναι ομολογιακό** – χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως είναι κατ' ανάγκη θρησκευσιολογικό – **και απευθύνεται σε όλους τους μαθητές υποχρεωτικά**.(3)

Στο σημείο αυτό, κι αφού γίνεται τόση συζήτηση, θα πρέπει πλέον και το ευρύ κοινό να πληροφορηθεί ότι πέραν του λεγόμενου **θρησκευσιολογικού μαθήματος**, υπάρχουν τουλάχιστον δύο άλλες εκδοχές σύγχρονου μη-ομολογιακού και μη-κατηχητικού μαθήματος: Η μία είναι το λεγόμενο **«βιβλικό μάθημα»**, βασισμένο στην ιδέα πως η ιστορία των βιβλικών λαών και το θεολογικό περιεχόμενο της βίβλου είναι ένα από τα θεμέλια ολόκληρου του ευρωπαϊκού πολιτισμού και των τριών μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκευτικών παραδόσεων (εβραϊσμός, χριστιανισμός, ισλάμ). Η άλλη εκδοχή είναι αυτή του **«ιστορικού-πολιτιστικού μαθήματος»**,

που εστιάζει στη θρησκευτική παράδοση ενός τόπου, θεωρώντας τη θρησκεία ως βασική παράμετρο της ιστορίας και του πολιτισμού του, την οποία οφείλει κανείς να γνωρίζει εφ' όσον ζει εκεί, είτε πιστεύει ο ίδιος είτε όχι.

Όπως θα δούμε στη συνέχεια, μεταξύ αυτών των τριών, **στην Ελλάδα επικρατεί η εκδοχή του πολιτιστικού-ιστορικού μαθήματος**, η βασική ιδέα του οποίου συνοψίζεται στην ακόλουθη χαρακτηριστική φράση του Χρήστου Γιανναρά: «Όπως είναι αδιανόητο να τελειώνει ένα παιδί (οποιουδήποτε θρησκευματος ή άθρησκο) την εγκύκλια στην Ελλάδα εκπαίδευση αγνοώντας ποια μεταφυσική γέννησε τον Παρθενώνα και την τραγωδία, έτσι αδιανόητο είναι και να αγνοεί ποια μεταφυσική γέννησε την Αγία-Σοφία και τη “βυζαντινή” Εικόνα. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση δεν ζητάμε από το παιδί να οικειωθεί θρησκευτικές δοξασίες, του απαιτούμε όμως να έχει σπουδάσει την ελληνική “γίγαντομαχίαν περί της ουσίας”.»
(4)

Να αλλάξει το μάθημα, προς ποια κατεύθυνση;

Αυτοί οι προβληματισμοί δεν ξεκίνησαν τελευταία στους ελληνικούς θεολογικούς κύκλους. **Τα ζητήματα αυτά έχουν ανοίξει ήδη από τις δεκαετίες του 70 και του 80**, χωρίς να έχουν καμία σχέση με τους νεώτερους εκσυγχρονιστικούς προβληματισμούς, και τις αντιεκκλησιαστικές ή αντιθρησκευτικές διαθέσεις της προοδευτικής διανόησης. Θυμάμαι τους δασκάλους μου στα θέματα της πίστewς, τον θεολόγο Δημήτρη Μαυρόπουλο (για πολλά χρόνια καθηγητή θρησκευτικών και μετέπειτα εκδότη του Δόμου) και τον καθηγητή Χρήστο Γιανναρά να επικρίνουν από τότε τον κατηχητικό χαρακτήρα του μαθήματος των θρησκευτικών. Κρίνοντας με αμιγώς εκκλησιαστικά κριτήρια **θεωρούσαν απαράδεκτο** το ότι από ιδρύσεως νεοελληνικού κράτους **η εκκλησία**, νοούμενη ως κρατικός κατά βάση θεσμός, **είχε εκχωρήσει στο σχολείο τη δική της υποχρέωση να κατηχεί τα μέλη της στη χριστιανική πίστη.****(5)**

Η εκχώρηση αυτή ήταν λοιπόν εξ αρχής μια **εκκλησιαστική ανορθογραφία** – μια από τις πολλές εκδηλώσεις αλλοτρίωσης της ελλαδικής εκκλησίας. Μ' αυτήν όμως είχαν μεγαλώσει πολλές γενιές Ελλήνων, κι είχαν μάθει να ζουν μ' αυτήν σαν δεύτερη φύση· κάτι σαν ανιάτο κουσούρι. Το λέω αυτό για να μην μείνει η εντύπωση σε όσους θέλουν να είναι χριστιανοί, ότι μέχρι τώρα τα πράγματα ήταν μια χαρά, και ότι τώρα πάνε να χαλάσουν. Όχι! Αν θέλουμε να είμαστε ειλικρινείς με τον εαυτό μας, **η αλλοίωση ήταν εγγενές στοιχείο της νεοελληνικής θρησκευτικής πραγματικότητας.**

Εν πάση περιπτώσει, είτε έτσι είτε αλλιώς, με το πέρασμα του χρόνου **πολλοί Έλληνες έπαψαν πλέον να αυτοπροσδιορίζονται σαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι,**

και τα παιδιά των ελληνικών οικογενειών δεν έχουν την αυτονόητη εξοικείωση με τις έννοιες, τις εικόνες και την πρακτική της εκκλησίας που είχαν παλιότερα. Κι αν σ' αυτό το γεγονός προσθέσει κανείς και τον μεγάλο αριθμό μαθητών άλλης εθνικής προέλευσης και άλλων θρησκευτικών καταβολών, προκύπτει ένα πολύ σοβαρό ζήτημα για το μάθημα. Μ' αυτό το κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο άρχισε εδώ και πολλά χρόνια να **αλλάζει ο χαρακτήρας του μαθήματος** στο ελληνικό σχολείο, **εγκαταλείποντας όλο και περισσότερο τον προηγούμενο κατηχητικό του χαρακτήρα.**

Κάνοντας μια ακτινογραφία αυτής της κατάστασης, ο **Σταύρος Γιαγκάζογλου**, αρμόδιος σύμβουλος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για τα θρησκευτικά, γράφει τα εξής: «Το υφιστάμενο μάθημα των Θρησκευτικών ... πέρασε από διάφορες φάσεις, με αποτέλεσμα να μην είναι πλέον μονοφωνικό ή κατηχητικό ή αυστηρά ομολογιακό. Σήμερα τείνει σταθερά να είναι ένα μάθημα ανοικτό και ανεκτικό προς τις άλλες χριστιανικές ομολογίες αλλά και τις άλλες θρησκείες με γνωσιακό και παιδαγωγικό χαρακτήρα.»(6) Κάπως έτσι είναι σήμερα τα πράγματα, αφήνοντας **μεγάλο βαθμό ελευθερίας στον διδάσκοντα καθηγητή να τα οδηγήσει προς τη μια ή προς την άλλη κατεύθυνση.** Κι έτσι έχουμε πλέον καταλήξει σε μια αντιφατική και συγκεχυμένη κατάσταση, που άλλοι θεολόγοι καθηγητές διδάσκουν θεωρώντας τη συμμόρφωση με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη υποχρέωση των μαθητών τους, ενώ άλλοι όχι.

Από την άποψη αυτή βρισκόμαστε εδώ και αρκετά χρόνια σ' ένα σημείο καμπής. Άλλοι από τους θεολόγους (εκπροσωπούμενοι από την [Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων](#)) αισθάνονται ότι πρέπει να υπερασπιστούν τον παραδοσιακό, όπως νομίζουν, χαρακτήρα του μαθήματος. Ένα άλλο όμως τμήμα του κλάδου (που εκφράζεται από τον Πανελλήνιο Θεολογικό Σύνδεσμο «[ΚΑΙΡΟΣ](#)»), εκτιμούμε ότι **πρέπει να προχωρήσουμε σε μια γενναία μεταρρύθμιση του μαθήματος, εγκαθιδρύοντας ένα μάθημα θρησκευτικών άλλου τύπου, μη ομολογιακό και μη κατηχητικό, υποχρεωτικό για όλα τα παιδιά ανεξαρτήτως εθνικής και φυλετικής προελεύσεως.**(7)

Τη μετάβαση αυτή προωθεί εδώ και κάποια χρόνια ο «ΚΑΙΡΟΣ» και στην κατεύθυνση αυτή έχει ήδη γίνει πολλή και συστηματική δουλειά από το πρώην **Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, νυν Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.** Έχει εκπονηθεί πλήρες **Πρόγραμμα Σπουδών** του νέου μαθήματος για το δημοτικό και το γυμνάσιο, ενώ έχει συσταθεί και αντίστοιχη επιτροπή για το λύκειο.(8) Όμως η δουλειά αυτή **έχει μείνει εδώ και ένα-δύο χρόνια στα αζήτητα του Υπουργείου Παιδείας,** αποτέλεσμα της φοβικής και μικροπολιτικής αντιμετώπισης του ζητήματος από όλες ως τώρα τις

«προοδευτικές» και «φιλελεύθερες» ηγεσίες του υπουργείου. Κι ας μην παραλείψω ότι για όλα αυτά είναι ενήμερη από τον Οκτώβριο του 2013 και η Θεματική Επιτροπή Θρησκευμάτων του Τμήματος Παιδείας του ΣΥΡΙΖΑ και το ΔΣ της ΟΛΜΕ, μετά από συναντήσεις που είχαν με αντιπροσωπείες του ΚΑΙΡΟΥ.**(9)** Είναι σημαντικό για τον κόσμο που ενδιαφέρεται να ξέρει ότι **δεν βρισκόμαστε στο μηδέν όπου συζητάμε γενικές ιδέες**. Και πριν κάποιος αποφασίσει να ασκήσει οποιαδήποτε κριτική, καλό είναι να είναι ενήμερος αυτής της δουλειάς.

Όπως είπα και παραπάνω, το νέο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των θρησκευτικών **βασίζεται στην ιδέα του ιστορικού-πολιτιστικού μαθήματος**. Εστιάζει στη χριστιανική ορθόδοξη παράδοση, με την έννοια της θρησκευτικής ιστορίας και του πολιτισμού της Ελλάδας, επιχειρώντας το γενικότερο άνοιγμα του παιδιού στα ζητήματα της πίστης και της μεταφυσικής (τι σημαίνουν και από ιστορική και από βιωματική άποψη). Το κάνει όμως αυτό με **σύγχρονο και απροκατάληπτο τρόπο, ανοικτό στη διαφορετική άποψη, στις άλλες παραδόσεις** κλπ. Στο πλαίσιο αυτό είναι αρκετά ενισχυμένη η θέση των άλλων θρησκειών και πνευματικών παραδόσεων, όχι όμως στα στεγνά ορθολογιστικά και θετικιστικά πλαίσια της θρησκευσιολογίας. Εννοείται δε ότι τα παιδιά ούτε οφείλουν να αποδέχονται τις όποιες θρησκευτικές διδασκαλίες διδάσκονται, ούτε οφείλουν να έχουν ιδιαίτερη εμπειρία των λειτουργικών και άλλων στοιχείων της κάθε θρησκευτικής παράδοσης.

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας γενικής προσέγγισης είναι προφανώς πιθανό και ευκαίιο να υπάρξουν πολλές παραλλαγές και άλλοι συνδυασμοί. Προσωπικά υποστηρίζω και προσπαθώ να εφαρμόσω στην τάξη μια άλλη παραλλαγή, με έντονο το **«αναπτυξιακό» στοιχείο**. Την περιέγραψα παραπάνω, στο παράδειγμα με τον μαθητή και τα ζόμπι του. Σκοπός σ' αυτή την περίπτωση είναι η **συμβολή του μαθήματος στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή**, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην πίστη και στα υπαρξιακά στοιχεία της θρησκείας. Σ' αυτή την αναπτυξιακή διάσταση προσθέτω τη γνωσιακή προσέγγιση υπό την έννοια του «ξεναγού», που ξεναγεί κάποιους οιονεί «τουρίστες» σ' έναν κατ' αρχήν άγνωστο γι' αυτούς χώρο. Προφανώς όμως, δεν είναι τώρα η ώρα για τέτοιες παιδαγωγικές λεπτολογίες. Προς το παρόν πρέπει να κάνουμε τη βασική «ιδεολογική» **μετάβαση από το κατηχητικό στο μη-κατηχητικό μάθημα** και με τον καιρό βλέπουμε.

Απαλλαγή, με προϋποθέσεις ή άνευ;

Όσο δεν μεταρρυθμίζεται το μάθημα – όχι από ευθύνη των θεολόγων, αλλά εξ αιτίας της ολιγωρίας της ελληνικής πολιτείας – **είναι αναπόφευκτη η πρόβλεψη της απαλλαγής για λόγους συνείδησης**.

Και σ' αυτή όμως την περίπτωση η συζήτηση πρέπει να αποϊδεολογικοποιηθεί, ή τουλάχιστον να ληφθούν εξ ίσου υπ' όψη οι παιδαγωγικές διαστάσεις του ζητήματος.

Δεν θα μπω σε πολλές λεπτομέρειες, διότι έγινε ήδη αρκετή συζήτηση για το θέμα. Αυτό που πρέπει να γίνει σαφές είναι ότι πέρα από το ζήτημα των «δικαιωμάτων» του παιδιού που θέλει να απαλλαγεί, **το σχολείο οφείλει να αποτρέψει την εύκολη και προσχηματική επίκληση «λόγων συνείδησης» από παιδιά που απλώς θέλουν να γλιτώσουν από ένα μάθημα** – μάθημα που αυτά μεν ή οι γονείς τους μπορεί να το θεωρούν άχρηστο (όπως πολλά άλλα μαθήματα), αποτελεί όμως ουσιαστική και τυπική συνταγματική υποχρέωση του κράτους.**(10)**

Τώρα τι συμβαίνει; Θεωρητικά τα παιδιά που απαλλάσσονται οφείλουν να μεταφερθούν σε μια άλλη τάξη και να συμμετάσχουν στην εκεί διαδικασία του μαθήματος. Όμως ο μαθητής δεν έχει απέναντι σ' αυτό το πρόσθετο μάθημα καμία υποχρέωση πέραν του να παρίσταται. Πολλές φορές δεν συμβαίνει ούτε αυτό, αλλά **οι απαλλασσόμενοι μαθητές είτε κόβουν βόλτες στους διαδρόμους και την αυλή, είτε φεύγουν εντελώς από το σχολείο**, αν φερ' ειπείν το μάθημα είναι τελευταία ώρα.

Κατά τη γνώμη μου το πρόβλημα αυτό δεν αντιμετωπίζεται με την επιμονή στους όρους και τις προϋποθέσεις της απαλλαγής. Και θεωρώ ότι είναι λάθος των θεολόγων και όσων άλλων δίνουν μεγαλύτερη έμφαση απ' ό,τι χρειάζεται σ' αυτό, ενώ θα έπρεπε να επιμείνουν στο **ερώτημα τί κάνει ο μαθητής που απαλλάσσεται**. Ο κίνδυνος δηλαδή της εύκολης και προσχηματικής απαλλαγής θα αντιμετωπιζόταν αν στη θέση των θρησκευτικών το παιδί όφειλε να παρακολουθήσει ένα άλλο αντίστοιχο μάθημα, όχι όμως απλώς για να περάσει την ώρα του, αλλά ως μάθημα υποχρεωτικό και βαθμολογούμενο, ισότιμο με τα άλλα μαθήματα (ας ήταν θρησκευσιολογία, ηθική, φιλοσοφία, ή ό,τι άλλο συναφές).

Κι εδώ βέβαια ερχόμαστε αντιμέτωποι με **το χάος που λέγεται ελληνικό σχολείο**. Αν η σημερινή ηγεσία του Υπ. Παιδείας (Φίλης, Αναγνωστοπούλου) βγάλουν άκρη, παρακαλώ ενημερώστε με.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ – ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

(1) Εναντίον του μαθήματος και υπέρ της απλούστευσης της απαλλαγής: Γιάννη Σιδηρόπουλου, [«Η απαλλαγή από τα θρησκευτικά και η Αριστερά ως εύκολος στόχος»](#), tvxs, 28/09/2015· Αλέξανδρου Σακελλαρίου, [«Απαλλαγή από τα θρησκευτικά: “Imagine no religion...” και “Άγιος ο Θεός...”»](#), tvxs, 29/09/2015· Κώστα Εφήμερου, [«Δεν είναι αυτό που νομίζεις...»](#), The Press Project, 29/09/2015·

Πάσχου Μανδραβέλη, [«Ερευνάτε τας συνταγματικές γραφάς»](#), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 29/09/2015· Αντώνη Λιάκου, [«Η εκκλησία και η γίδα που δεν κουτσαίνει από τ' αυτή»](#), ΧΡΟΝΟΣ, τ. 29, Σεπτέμβριος 2015· Sraosha, [«Θρησκευτικά»](#), sraosha2.blogspot.gr, 29/09/2015· Πιτσιρίκος, [«Θρησκευτικά διάβασες;»](#), pitsirikos.net, 30/09/2015· Κ.Ι., [«Με αφορμή τον ντόρο για τα Θρησκευτικά...»](#), ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 30/09/2015· Ξένιας Κουναλάκη, [«Δεν χρειάζονται τα Θρησκευτικά»](#), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 01/10/2015· Παντελή Αναστασόπουλου, [«Το μάθημα λέγεται "θρησκευτικά" ή "χριστιανικά";»](#), #hashmag, 02/10/2015. // Υπέρ του μαθήματος και εναντίον της απλούστευσης της απαλλαγής: Σταύρου Γιαγκάζογλου, [«Απροϋπόθετες απαλλαγές στα Θρησκευτικά;»](#), Φρέαρ, 26/09/2015· Τάκη Θεοδωρόπουλου, [«Γιατί χρειάζονται τα θρησκευτικά»](#), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 29/09/2015· Κώστα Θεολόγου, [«Αλλαγή στα Θρησκευτικά όχι άκριτη απαλλαγή»](#), Press Publica, 30/09/2015· Απόστολου Διαμαντή, [«Λαός και Εκκλησία»](#), tnxs, 01/10/2015· Τάκη Θεοδωρόπουλου, [«Είναι άθεη η Ευρώπη;»](#), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 02/10/2015. // Συνδικαλιστικές ανακοινώσεις και διάφορα άλλα: [Ανακοίνωση της ΟΛΜΕ](#)· [Ανακοίνωση της ΕΛΜΕ Ηρακλείου](#)· [Ανακοίνωση της ΕΛΜΕ Κεφαλονιάς-Ιθάκης](#)· [Ανακοίνωση του ΠΑΜΕ Εκπαιδευτικών](#)· [Ανακοίνωση της ΔΑΚΕ ΔΕ Καθηγητών](#)· [Γιώτα Ιωαννίδου \(μέλος του ΔΣ της ΟΛΜΕ, εκπρόσωπος Παρεμβάσεων\)](#)· [Ανακοίνωση του Ποταμιού](#)·

(2) Τριαντάφυλλου Σερμέτη, «Η αναγκαιότητα της θρησκευτικής παιδείας», Δρόμος της Αριστεράς, 03/10/2015. Βλ. και Κωνσταντίνου Μπαλτά, [«Ο ιερός πόλεμος των θρησκευτικών και της προόδου»](#), Rizopoulos Post, 29/09/2015.

(3) Περισσότερα και αναλυτικά στοιχεία υπάρχουν στο άρθρο του Ματθαίου Τσιμιτάκη, [«Τα Θρησκευτικά στην Ευρώπη»](#), ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 14/09/2013. Βλ. επίσης [«Το μάθημα των θρησκευτικών στις ευρωπαϊκές χώρες»](#), περιοδική έκδοση του 3ου Γενικού Λυκείου Αιγάλεω, τχ.15, 2009-2010, καθώς και μια σειρά άρθρων και ειδικών μελετών στην ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, στην [ειδική σελίδα](#) για την Ευρωπαϊκή διάσταση του μαθήματος των θρησκευτικών.

(4) Χρήστου Γιανναρά, [«Σχέσεις κράτους-εκκλησίας: τα αυτονόητα»](#), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 19/02/2006. Βλ. επίσης του ιδίου, [«Να καταργηθεί το μάθημα των θρησκευτικών»](#), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 07/09/2008. // Άλλος σημαντικός υποστηρικτής αυτού του τύπου μαθήματος, και ίσως ο πρώτος που το εισηγήθηκε, είναι ο θανών καθηγητής θεολογίας του ΑΠΘ, Νίκος Ματσούκας («Θεολογική θεώρηση των σκοπών του θρησκευτικού μαθήματος», ΚΟΙΝΩΝΙΑ, 3/1981, σσ. 307-320) // Το θρησκευτιολογικό μάθημα υποστηρίζει ο θεολόγος Χριστόφορος Ελ. Αρβανίτης (βλ. [«Μοντέρνος πολιτισμός: θρησκευτική ελευθερία και θρησκευτική εκπαίδευση»](#), 30/09/2015 και [Θρησκευτική έλευθερία, ανθρώπινα δικαιώματα, καί τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν](#)

), ενώ χαρακτηριστικός υποστηρικτής του βιβλικού μαθήματος είναι ο Σταύρος Ζουμπουλάκης («Τα Θρησκευτικά ως βιβλικό μάθημα», Νέα Εστία, 1729/2000, σσ. 1020-1026).

(5) «Με το μάθημα των θρησκευτικών εκχώρησε η ελληνική Εκκλησία ζωτικό της λειτουργήμα, την κατήχηση των παιδιών και των εφήβων, σε έμμισθους υπαλλήλους του κράτους εκπαιδευμένους σε κρατικές “θεολογικές” Σχολές. Αλλά όταν η κατήχηση αποσπάται από τον φυσικό βιωματικό της χώρο, τη λειτουργία ζωντανού σώματος ενορίας και επισκοπής, αλλοτριώνεται νομοτελειακά σε ιδεολογική χειραγώγηση, ανιαρή προπαγάνδα.» Χρήστου Γιανναρά, [«Να καταργηθεί το μάθημα των θρησκευτικών»](#), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 07/09/2008.

(6) Σταύρου Γιαγκάζογλου, [«Απροϋπόθετες απαλλαγές στα Θρησκευτικά;»](#), Φρέαρ, 26/09/2015.

(7) Την ενδοθεολογική αυτή διαμάχη περί του μαθήματος των θρησκευτικών έχω περιγράψει και σε ένα παλιότερο άρθρο μου: Βασίλη Ξυδιά, [«Ποια θρησκευτικά; Ποιοι θεολόγοι;»](#), tnxs, 10/03/2014. // Παραθέτω και μια περαιτέρω ενδεικτική αρθρογραφία των θεολογικών και παιδαγωγικών αναζητήσεων γύρω από τη φιλοσοφία ενός νέου μαθήματος των θρησκευτικών: Παναγιώτη Νέλλα, «Η Ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία και το μάθημα των θρησκευτικών», Λόγος και Πράξη, Αθήνα 1977. Παναγιώτη Νέλλα, «Το φως του Λόγου, Θεολογικές προοπτικές για τον ξεπέρασμα της κρίσης του μαθήματος των θρησκευτικών», ΣΥΝΑΞΗ, 14/1985, σσ. 100-102. Νίκου Ματσούκα, «Θεολογική θεώρηση των σκοπών του θρησκευτικού μαθήματος», ΚΟΙΝΩΝΙΑ, 3/1981, σσ. 307-320. Σταύρου Γιαγκάζογλου, [«Η φυσιогνωμία και ο χαρακτήρας του θρησκευτικού μαθήματος. Η θρησκευτική αγωγή στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες»](#), ΣΥΝΑΞΗ, 93/2005. Σταύρου Γιαγκάζογλου, [«Το μάθημα των θρησκευτικών στη δημόσια εκπαίδευση. Φυσιогνωμία, σκοποί, περιεχόμενο, νέα βιβλία, διαθεματική προσέγγιση, ευρωπαϊκή προοπτική, θεολογία της ετερότητας»](#). Σταύρου Γιαγκάζογλου, [«Η έννοια της θρησκευτικής ελευθερίας και το μάθημα των θρησκευτικών»](#), Amen, 23/11/2013. Παντελή Καλαϊτζίδη, [«Η θεολογία διαλεγόμενη»](#), Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 21/01/2007. Κωνσταντίνου Δεληκωνσταντή, [«Το μάθημα των θρησκευτικών: ταυτότητα και προοπτικές»](#), Εισήγηση στην ΗΜΕΡΙΔΑ με θέμα, Το μάθημα των Θρησκευτικών στην Εκπαίδευση, που διοργάνωσε το ΕΚΠΑ στις 05/11/2008. Χρυσοστόμου Α. Σταμούλη, [«Το μάθημα των θρησκευτικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση»](#), Εισήγηση στην Επιστημονική Ημερίδα με τίτλο, Το μάθημα των Θρησκευτικών σε Ελλάδα και Ευρώπη: Διαπιστώσεις-Προοπτικές, που διοργάνωσε η Ι.Μ. Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως στις 12/02/2009. Μάριου Κουκουνάρα-Λιάγκη, [«Διαπολιτισμική Θρησκευτική Αγωγή στο Ελληνικό Σχολείο: Ένα μάθημα για όλους και όχι διαθρησκειακό»](#)

, ΣΥΝΑΞΗ, 115/2010, σσ. 37-49. Μάριου Κουκουνάρα-Λιάγκη, [«Η χρήση βιβλικών κειμένων στην κονστρουκτιβιστική προσέγγιση του μαθήματος των θρησκευτικών»](#), Δελτίο Βιβλικών Μελετών, 29B/2011, σσ. 194-201. // Κι εδώ ορισμένες ενδεικτικές παρεμβάσεις με την αντίθετη άποψη: μ. Βασίλειος Γοντικάκης, [«Τò πρόβλημα τῶν θρησκευτικῶν στὰ σχολεῖα Μία ἀγιορείτικη θεώρησι»](#), antifono, 01/02/2013. Δημητρίου Αβδελά, [«Γνωσιοθρησκευτικότητα ή Γνωσιοθεολογία; Κριτική αποτίμηση των θέσεων του Ν. Ματσούκα περί της εννοίας του πολιτισμού σε συνάρτηση με το μάθημα των Θρησκευτικών»](#), Δημοσιεύτηκε σε δύο συνέχειες στο Δελτίο της ΠΕΘ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, 4/2012, σσ. 406-416, και 1/2013, σσ. 36-43. Ηρακλής Ρεράκης, [«Θρησκευτικά: Μάθημα πνευματικής προόδου ή οπισθοδρόμησης;»](#) (video), ομιλία σε ημερίδα θέμα “Η θρησκευτική αγωγή στην Ελλάδα. Προβλήματα-Προοπτικές”, Λάρισα, 25/01/2014. Ηρακλής Ρεράκης, [«Η μεθόδευση της “νέας” πολυθρησκειακής αγωγής στο μάθημα των Θρησκευτικών υπό το φως της Εκκλησιαστικής παραδόσεως»](#) (video), ομιλία στην εκδήλωση της ΠΕΘ με θέμα “Η θρησκευτική αγωγή και το νέο πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών την εποχή της Παγκοσμιοποίησης: Προβληματισμοί και διλήμματα”, Βόλος, 03/05/2014.

(8) Η φιλοσοφία του νέου Προγράμματος Σπουδών, ο διάλογος που προκλήθηκε μετά από τις έντονες αντιδράσεις συντηρητικών θρησκευτικών κύκλων, και τα πορίσματα από την πιλοτική εφαρμογή αυτού του προγράμματος, εκτίθενται στον συλλογικό τόμο [«Τα θρησκευτικά στο σύγχρονο σχολείο: Ο διάλογος και η κριτική για το νέο Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού & Γυμνασίου»](#) (σελίδες 516, εκδ. Αρμός, 2013).

(9) Για τη συνάντηση του ΚΑΙΡΟΥ με το Τμ. Παιδείας του ΣΥΡΙΖΑ βλ. [εδώ](#) και για τη συνάντηση με την ΟΛΜΕ βλ. [εδώ](#).

(10) Το Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 16, παράγραφος 2 λέει τα εξής: «Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.» // Επίσης ο Νόμος 1566/1985 «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης». Άρθρο 1, λέει: «Σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε, ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά. Ειδικότερα υποβοηθεί τους μαθητές: (α) Να γίνονται ελεύθεροι, υπεύθυνοι, δημοκρατικοί πολίτες, να υπερασπίζονται την εθνική ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα

της χώρας και τη δημοκρατία, να εμπνέονται από αγάπη προς τον άνθρωπο, τη ζωή και τη φύση και να διακατέχονται από πίστη προς την πατρίδα και τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης. Η ελευθερία της θρησκευτικής τους συνείδησης είναι απαραβίαστη.» // Επί τη βάσει αυτών, το Διοικητικό Δικαστήριο Χανίων εξέδωσε την [115/2012 απόφασή](#) του, στην οποία αποφαίνεται: «Δεν νοείται απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών για μαθητή Χριστιανό Ορθόδοξο για “λόγους θρησκευτικής συνείδησης”, αφού η ανάπτυξη αυτής είναι συνταγματική επιταγή δεσμευτική τόσο για την Πολιτεία όσο και για τον αποδέκτη αυτής μαθητή Χριστιανό Ορθόδοξο που συμπράττει στην υλοποίησή της...» (σ. 26) // Βλ. και Σταύρου Γιαγκάζογλου, [«Το Συμβούλιο της Ευρώπης και η διδασκαλία του θρησκευτικού μαθήματος στην εκπαίδευση. Σχόλιο σε μια σύσταση»](#). Παναγιώτη Μαντζούφα, [«Θρησκεία και εκπαίδευση. Το ιστορικό και συνταγματικό πλαίσιο της θρησκευτικής εκπαίδευσης»](#), Όμιλος “Αριστόβουλος Μάνεσης”, 06/05/2011.

Πηγή: <http://360pedia.gr/>